

Izdaja
uprava „Slov. narod.
gledališča“.

Ureja
dr. Pavel Strmšek
v Mariboru.

ZRNJE

Štev. 2.

Mariborski kulturni vestnik.

16. X. 1920.

TRn.:

Jesenska jutra.

I.

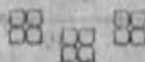
Tu so jesenska jutra
s samoto in meglami.
Ko da je vse za nami,
strmimo nemi v sivi molk —

in naše misli so svetlóotožne
ko steze zapuščenih parkov —
na mrtvo listje pále drobne rose
so vtlane v svilo razgubljenih žarkov.

II.

Pred mano razori, pogreznjeni v plodni sen,
meglica ko tanka koprena čez nje razprostrta,
za njimi travniki, gozdi, pogorja —
vse v hladno sinjino zarisana črta . . .

Oddaleč prihaja jesenski čas,
ljubeče, ráhlo se do mene sklanja —
v prsih mi klije, poganja,
ko v trudni zemljici razplojena setev.

Janko Glaser:

Pred kipom nadvojvode Ivana.

V mariborskem parku spomladi 1910.

Po razkošni naši zemlji južni
hodil si in jo užival nekdej:
ljubil lepa si dekleta naša,
pil goric si naših vino vroče —
kaj lepota, prijatelj, bujnih, živih!

Zdaj je v bron telo ti omrvelo,
tvoje kretnje in mladost in želje
mah prevlekel je in rja tenka:
tiha žalost po lepoti prošli.

In pozabljen, v smrt in molk obsojen,
tu samevaš in strmiš pred sebe,
gledaš lepo našo zemljo južno:
še je lepša ko je nekdej bila,
kajti svoja zdaj je in svobodna.

In poslušaj tenki zvon večerni:
Kaj ne poje vedno še kot nekdej
čez ravan s Kalvarije Slovenske,
kakor nekdej, ko poslušal tamkaj
si pod brajdo svojo ga zeleno?
In kot takrat, ko je spremljal v mraku
med vinogradi po stezah skritih
k viničarki mladi te, razkošni? . . .

Še kot takrat poje zvon srebrno,
mil življenju bujnemu pripeva —
ti pa mrtev ga poslušaj tožno
in molče strmiš pred se zamišljen,
le spomin še žalosten od nekdej. . . .

Janko Glaser:

Literarna gazetica.

Realisti, simbolisti,
idealisti, futuristi —
kaj prepirate med sabo
za prvenstvo se v zavisti?
V svojih umotvorih pravih
vedno ste bili in boste — isti!

Naš jezik in njegova narečja.

Površina našega ozemlja pač nikakor ne pospešuje zblizanja prebivalcev: isto vidimo v politični, isto v kulturni zgodovini.

Nastajale in razpadale so posamezne politične tvorbe in le redko kedaj se je posrečilo posameznim vladarjem ustvariti večjo celoto; kadar pa se je to zgodilo, po največ pod zunanjimi uplivi, takoj se je pojavil razkol med okcidentom in orijentom ter tako mogočno posegel v politični in kulturni razvoj naših prednikov.

Na vsem ozemlju naše države se govori v glavnem samo en jezik, ki pa ima več posameznih narečij. Vendar so ta narečja povsod prehodna, kar znači kontinuiteto od severo-zapada do jugo-vzhoda, torej od Slovencev do Bolgarov. Nikjer ne nahajamo skokov v narečju; le knjižni jezik je postavil med posameznimi deli nekaj zid, a to vedno le vsled političnih razmer.

V glavnem delimo narečja v kajkavsko, štokavsko in čakavsko, in sicer po besedi, ki se rabi za naš vprašalni zaimek kaj. Že iz tega vidimo, da pripadamo Slovenci v celoti k prvemu, kajkavskemu narečju, ki je ohranjeno še na Hrvaškem, v ozemlju med Kulpo in Korano ter Muro, torej v varaždinski, zagrebški in bjelovarsko-križevski županiji in Medžimurju.

Najbolj razširjeno pa je štokavsko narečje, ki ga govorijo v Srbiji, v Črni gori, Bosni, Hercegovini, Dalmaciji, Slavoniji, v Bački in Banatu in v nekdanji Krajini na Hrvaškem.

Čakavsko narečje govorijo v Istri, v celem hrvaškem Primorju (proti severu do Karlovca) in na Kvarnerskih in dalmatinskih otokih.

Važna razdelitev pa je tudi po izgovoru staroslovenskega jata. Na tej podlagi ločimo tri govore: ijekavski ali južni, ekavski ali istočni in ikavski ali zapadni govor.

Ijekavci izgovarjajo ta glas v dolgih zlogih ije, v kratkih pa je, ekavci povsod e, ikavci pa i, n. pr.: slov. mleko, ijekavski mlijeko, ekavski mleko, ikavski mliko; slov. vera, ijekavski vjera, ekavski vera, ikavski vira.

Ijekavski ali južni govor obsega južno Dalmacijo, Črno goro, jugovzh. Bosno in Hercegovino, zapadno Srbijo in na Hrvaškem Krajino. — Ekavski ali vzhodni govor je razširjen v ostali Srbiji, Sremu, Bački, Banatu; poleg tega še v ozemlju kajkavskega narečja, med tem ko od čakavskega narečja samo v Istri in na Kvarnerskih otokih. — Ikavski ali zapadni govor živi v Slavoniji, severozap. Bosni in Hercegovini, severni in srednji Dalmaciji ter v čakavskem narečju na dalmatinskih otokih.

V posameznih pokrajinah so nastale posebne pokrajinske književnosti, v katerih se zrcali narečje dotične pokrajine in pisatelja. Šele začetkom 19. stoletja so se združile nekatere pokrajinske književnosti tako, da imamo na našem teritoriju sedaj samo še: slovensko, hrvaško in srbsko književnost.

Slovenski knjižni jezik rabi kajkavščino z ekavskim govorom, med tem ko imata hrvatska in srbska knjiga štokavsko narečje, in sicer hrvatska z ijekovskim, srbska pa z ekavskim govorom. Razloček med slednjima literaturama je torej majhen, a je bil vendar zelo občuten, vsled tega, ker rabi srbska cirilico, hrvatska pa latinico; ta zapreka je branila, da bi se bili obe literaturi doslej zlili v eno, zlasti ker sta bila oba dela ločena po državni pripadnosti in sta ločena po veri.

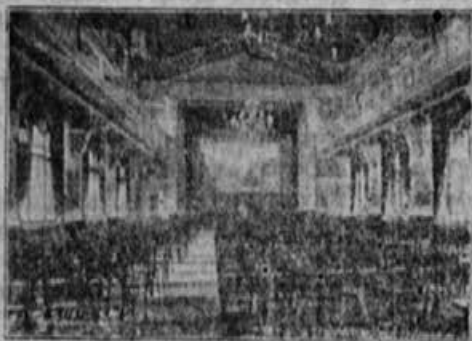
Da obe literaturi približajo drugo drugi, so skušali odstraniti glavni dve zapreki: Srbi naj opuste cirilico, Hrvati pa jekavski govor. Za prvo, da stopi na mesto cirilice latinica, se je zavzemal zlasti vseučil. profesor Jovan Skerlić († 1914) v Beogradu, za drugo — akavski govor pri Hrvatih pa se je izjavil med mnogimi n. pr. vseučil. profesor v Zagrebu dr. Milan Rešetar (v „Književnem Jugu“).

Dramatično društvo v Mariboru.

(Po spominih gosp. Savin-a, bivšega predsednika in častnega člana Dram. društva.)

Prvi početki slovenskih gledaliških predstav v našem mestu segajo v 8. decenij prošlega stoletja. Prirejala jih je „Slovanska Čitalnica“, a to le ob posebnih priložnostih, s krajšimi igrokazi — in če se je mogel iztakniti primeren prostor. V l. 1899. dograjenem Narodnem Domu pa je „Slovanska Čitalnica“ našel

novo stalno domovanje. Njen najnovejši, pod vodstvom g. H. Schreinerja ustanovljeni gledališki odsek je lahko pričel z živahnim delovanjem. Na-

Gled. dvorana v Nar. Domu.

jega obsega, ne sicer v rednem razdobju, vendar pa pogosteje, kakor v prejšnjih letih. V sezoni 1903 so se uprizarjale le eno-dejanke, v l. 1906, 1907 in 1908 se je pa gled. odsek pod Savin-ovim vodstvom lotil že težavnejših igrokazov, kakor „Zaklad“, „Brat Martin“ in dr. — Brezplodna je ostala jesenska sezona l. 1908, šele spomladi 1909 je gled. odsek pod vodstvom g. Medveda uprizoril „Rokovnjače“ in „Desetega brata“.

Nova doba živahnega razvoja slov. gledališča pričanja z ustanovitvijo „Dramatičnega društva“. G. I. Kejžar se je lotil te-

vzlicvsemu klubovanju takratnega mesinega sveta je šel razvoj slov. gledališča po načrtani poti naprej. Prirejale so se najčeseče igre manjšega, včasih tudi več-

žavnega posla, da združi vse dotedanje vrle in nadarjene moči v čvrsto organizacijo, katera naj si zastavi nalogo, postaviti trden temelj dotlej nestalnemu razvoju dramske umetnosti na našem odru in vso voljo in moč posvetiti njegovemu krepkemu razmahu. — Ustanovni občni zbor tega za kulturno napredovanje ma mahu. — Ustanovni občni ažnega društva se je vršil 14. avgusta 1909.

(najem dveh dvoran v Nar. Domu, nakup večje garderobe in ureditev dramske knjižnice, poklonjene od „Slovanske Čitalnice“) je šlo društvo na vztrajno delo. V sezoni 1910/11 so pričele redne predstave in to na nedeljo vsakih 14 dni. — Dramatično društvo si je vzgojilo lepo vrsto požrtvovalnih in nadarjenih članov (gge. Pivkova, Marinova, Planinškova, gđeni Savinova, Toševa, gg. Savin, Majer in dr.) in pod vodstvom Berličevim, ml. Stegnarjevim in Savinovim so šle preko našega odra igre večjega obsega. Preko „Rokovnjačev“, „Desetega brata“ in drugih smo prešli na Schillerjeve „Razbojnike“, „V dolini“ in dr. Gmoten uspeh je bil vselej prav dober, le v sezoni 1910/11 prirejena vprizoritev in dve repizi zgodovinske slike „V znamenju križa“ so zahtevale silne režijske stroške, ki so potem celo sezono ogrožali obstoj Dram. društva. Vendar je ta predstava raznesla sloves našega odra čez ves slovenski Štajer. — L. 1912 je gosp. Savin ustanovil dramatično šolo in pouk v maskiranju. Obeli tečajev se je udeleževalo nad 16 gojencev.

V raznih sezonah in z različnimi predstavami je Dram. društvo gostovalo v Celovcu, Celju, Ptuj in Slov. Bistrici. Celjani so vselej vračali gostovanja. V poedinih vlogah smo pa kot goste videli ljublj. režiserja g. J. Povhè-ta in gospo Danilovo. Po zaključeni sezoni 1912/13 smo 18. in 20. maja 1913 pozdravili na našem odru igralce ljubljanskega gledališča pod vodstvom g. R. Bukšeka in to v veseloigri „Sladkosti rodbinskega življenja“ in v drami „Nepošteni“. — Tudi mariborsko slov. dijaštvo je v naši dvorani priredilo parkrat svoje lepo uspele predstave. — Zadnjo predvojno, v uspešnem delovanju poteklo sezono smo zaključili v juniju 1914.

Izbruh svetovne vojne je za vsa vojna leta ustavil naš napredek, in članom Dram. društva — kolikor jih ni iztrgala vojna služba — je preostala edina naloga: čuvati in hraniti gledališki inventar za nove, boljše čase. Po prevratu 1918 je tudi Dramatično društvo vstalo k novemu življenju in koncem aprila 1919 priredilo „Graničarje“. To je bila poslednja predstava v dvorani Nar. Doma, ker nedolgo zatem je dotedanje nemško gledališče prešlo v slovensko posest, Dram. društvo se je z vsem inventarjem in garderobo preselilo v novi slovenski Talijin hram — in s tem pričenja za mariborsko dramsko umetnost nova epoha.

R.

William Shakespeare.

(K uprizoritvi bajke „Sen kresne noči“.)

Veliki britanski filozof in pesnik, potujoči igralec — „klati-komedijant“ — in pisatelj večnih dram, William Shakespeare, je bil rojen menda 26. aprila 1564. leta v malem prijaznem mestecu Stratford-on-Avon-u v Warwickshire, kjer je tudi umrl 23. aprila 1616. leta. O Shakespeare-jevem življenju nam je malokaj znanega. Po dolgih trudapolnih raziskavanjih se je mogel sestaviti kronološki red postanka njegovih 36-ih dram, da moremo vsaj nekoliko spoznati življenjske razmere in pesniški razvoj Shakespearejev.

Ta mogočni genij stopa sedaj prvič na slovenske deske v Mariboru s svojo sijajno romantično bajko „Sen kresne noči“ v novem O. Župančičevem prevodu.

Shakespeare — avonski labud — globok orjaški duh titanskega poleta in divnega zanosa, je spesnil to bajko nadvse fino, nežno in duhovito. Bajko krasi in prevejava tudi pravljčna glasba F. Mendelssohn-Bartholdy-eva, ki slovi kot pravi biser v svetovni glasbeni literaturi. V igro so upletene prekrasne pevske točke in hudomušni plesi.

Uprizoritev „Sna kresne noči“ na našem odru je za nas velik literaren dogodek, ki naj nam postavi temelj vsem nadaljnim uprizoritvam Shakespearejevih del.

Izmed premnogih njegovih iger naj jih navedem le nekaj: „Hamlet“, najveličastnejša tragedija svetovnega slovesa, dalje „Romeo in Julija“, „Julij Cezar“, „Otello“, „Kralj Lear“ ter „Macbeth“ in dr. so omenjena dela, so najdragocenejši dragulji v svetovni dramski literaturi, nevenljive, trajne vrednosti, ki jih do danes ni mogel nadkriliti še noben umetnik. Prelestna je serija njegovih kraljevskih dram, kakor tudi njegovih duhovitih in zabavnih veseloiger: „Beneški trgovec“, „Komedijska zmešnjava“, „Kako se krote ženske“ i. t. d. ter ljubkih pravljič: „Sen kresne noči“, „Zimska pravljica“, „Vihar“, „Cymbelina“ in druge.

Ves kulturni svet je častil 23. aprila 1916. leta 300 letnico smrti tega, najplodovitejšega in najgenijalnejšega dramatika sveta z dovršenim uprizarjanjem njegovih najtežjih del, z esei, članki, razpravami, slavošpevi in predavanji o njem.

Stalno slov. gledališče v Mariboru, o katerem še ni mogel naš narod tedaj niti sanjati, se ni moglo pridružiti ob tem jubileju vesoljnemu kulturnemu svetu.

Zato pa izpolnjuje sedaj svojo dolžnost ter se spominja na tem mestu — o priliki prve uprizoritve njegovih del v Mariboru — s svetim spoštovanjem neumrjočega genija — drama-tika — velikana — Williama Shakespearea.

Karel Schönherr.

(K uprizoritvi „Zemlja“ na našem odru.)

Schönherrja moramo uvrstiti med najboljše nemške dramatičarje. Snovi, ki jih obdeluje v svojih dramatičnih proizvodih, sicer niso visoke in globoke, ali umetnost za to ne vpraša. Ne vsebina, oblika daje umetnini kov, po katerem jo sodimo. Seveda se morata vsebina in oblika združiti v ono umetniško harmonijo, ki daje umetnini tisto enotnost, ki jo dvigne v najsvetlejšo luč.

In v tem je Schönherr mojster. Estetiki občudujejo tehnično enotnost njegovih dram in značaj te enotnosti, ki odgovarja vedno vsebini, miljeju, v katerem se dogaja dejanje, ki ga je umetniško zoblčil. Višek je v tem oziru dosegel v svoji drami „Satan v ženski“, ker nastopijo skozi pet dejanj samo tri osebe v eni in isti sobi, a je dejanje vendar tako napeto, da občinstvo ne izgubi pozornosti.

Tirolec Karl Schönherr, rojen l. 1868 je po nekaterih manj uspešnih poskusih zaslovel l. 1907 s svojo tragikomedijo „Zemlja“, v kateri nam podaja sliko iz tirolskega kmetiškega življenja.

Tudi tu se kaže njegovo stremiljenje po enotni obliki. Vsa tri dejanja te komedije se dogajajo v izbi kmečke hiše, vsakokrat opoldan, ko se zberejo vsi na tej kmetiji zaposleni okoli sklede. Kako bi nam pa sicer tudi mogel predočiti komedijo, ki se odigrava med ljudmi, ki so ob drugem dnevnem času raztreseni po različnih poljih, gozdovih, travnikih in doma v gospodinjstvu. Vsako teh treh dejanj se odigrava ob drugem letnem času, ki daje vsebini dotičnega dejanja vedno simbolično ozadje.

Motiv, ki ga pisatelj v tej komediji obdeluje, nam kaže človeka v njegovi odvisnosti od zemlje in od narave sploh. Ta odvisnost se izraža zdaj v hrepenjenju po lastnem koščku zemlje, zdaj v obupnem kriku radi človeške nemoči, ker narava si ne da ukazovati, „ona stori samo to, kar ona hoče“.

To človekovo hrepenenje in ta triumf narave sta ustvarila v tej komediji oni zapletljaj, ki ga je pisatelj hotel, in ki je zdaj zabaven, zdaj pretresljiv.

Poleg imenovanil dram je napisal Schönherr še ljudsko tragedijo „Vera in domovje“ — žalostno sliko iz protireformacijske dobe — dijaško dramo „O kresu“ in „Otroško tragedijo“, ki stoji na repertoarju tekoče sezone.

Bodoče premiere: V drami se pripravlja najboljše A. Strindbergovo delo „Smrtni ples“. I. in II. del (Vampir). Oba dela „Smrtnega plesa“ se bosta uprizarjala v **dveh večerih** zapored. Na ta važen in pomemben dogodek v razvoju mariborslov. gledališča opozarjamo že danes vse ljubitelje prave in re-

snične dram. umetnosti. Uloge so v rokah naših prvih umetnikov. V operi se pripravlja dražestni Heubergerjev: „Ples v operi“, v katerem nastopi prvič v sezoni vse operetno osebje, zbor in orkester.

Druga redna sezona „Slov. narod. gledališča v Mariboru“.

Dosedanje predstave:

1. Dne 18. septembra 1920: Ivan Cankar „Hlapci“. Otvoritvena predstava. (Novost.)
2. Dne 19. septembra 1920: F. S. Finžgar „Divji lovec“.
3. „ 21. „ : Ludvig Anzengruber „Samski dvor“. (Novost.)
4. Dne 22. septembra 1920: Maksim Gorkij „Na dnu“.
5. „ 23. „ : Ivan Cankar „Hlapci“. A-1.
6. „ 25. „ : Karl Costa „Brat Martin“, s petjem in godbo. (Novost.)
7. Dne 26. septembra 1920: Engel-Horst „Pereant možje“.
8. „ 28. „ : Ludvig Anzengruber „Samski dvor“. B-1.
9. Dne 28. septembra 1920: Ivan Cankar „Kralj na Betajnovi“.
10. „ 30. „ : Karl Costa „Brat Martin“. A-2.
11. Dne 2. oktobra 1920: Ivan Cankar „Hlapci“. B-2.
12. „ 3. „ : Engel-Horst „Pereant možje“. 1. popoldanska predstava.
13. Dne 3. oktobra 1920: Gawault in Charvey „Gdč. Josette — moja žena“.
14. Dne 5. oktobra 1920: Friderik Hebbel „Marija Magdalena“. A-3. (Novost.)
15. Dne 6. oktobra 1920: Arnold in Bach „Španska muha“.
16. „ 7. „ : Karl Costa „Brat Martin“.
17. „ 9. „ : Ivan Cankar „Hlapci“. C-1.
18. Dne 10. oktobra 1920: F. S. Finžgar: „Divji lovec“ (pop).
19. „ 10. „ : L. Anzengruber: „Samski dvor“. A-4.
20. „ 12. „ : K. Schönherr: „Zemlja“. B-4. (Novost)
21. „ 14. „ : Friderik Hebbel „Marija Magdalena“. B-5.
22. „ 16. „ : Karl Costa: „Brat Martin“. C-2.

Repertoire bodočega tedna:

- V nedeljo, 17. oktobra: „Hlapci“ (popoldne). Izven abon.
„Kralj na Betajnovi“ (zvečer). Izv.ab.
- V torek, 19. oktobra: „Zemlja“. A-5.
- V sredo, 20. oktobra: „Samski dvor“. C-3.
- V četrtek, 21. oktobra: „Sen kresne noči“. Izven abon.
- V soboto, 23. oktobra: „Ples v operi“. (Opereta.) Izv. abon.

Vest upravnništva: Cena posamezni številki „Zrnja“ 3 krone. Naroča se pri upravi gledališča v Mariboru.